

Mezinárodní vztahy — časopis a disciplína

Mezinárodní vztahy začaly vycházet v roce 1966 jako odborný čtvrtletník tehdejšího Ústavu mezinárodní politiky a ekonomiky. Očekávání spojená s tímto časopisem formuloval tehdejší ředitel ústavu Antonín Šnejdárek v první stati prvního čísla. Ústav chce podle Šnejdárka nabídnout „*seriózní vědeckou revui pro mezinárodní vztahy, která by se zabývala především teoretickými otázkami výzkumu mezinárodních vztahů a která by dovolila, aby se kolem ní, jako kolem svého orgánu, seskupili všichni ti, kteří na různých pracovištích a v různých disciplínách zkoumají problémy mezinárodně vztahové*“. Tato vize je vlastní i současnému Ústavu mezinárodních vztahů.

Je nutné říci, že čtyři ročníky časopisu, které vyšly za redakce Jaroslava Šedivého v letech 1966–1969, tuto vizi naplňovaly a některé z tehdy publikovaných textů jsou zajímavé i dnes. Totéž bohužel nelze říci o normalizačních číslech sedmdesátých let ani o těch, která vycházela v osmdesátých letech. Devadesátá léta pak přináší nový obsah v nové obálce. Pod trpělivým vedením Dobroslava Matějky začíná obnovení časopisu a jeho navrácení původnímu účelu. Tento proces se završuje v loňském roce, kdy časopis mění svou grafickou tvář a zavádí oboustranně anonymní oponentské řízení (*double-blind peer review*) pro všechny publikované stati. Přeměna Mezinárodních vztahů na plně recenzovaný časopis sebou nese především závazek dalšího zkvalitňování textů, ale také úkol rozšiřovat okruh čtenářů a přispěvatelů.

Ačkoli technické a ekonomické zázemí poskytuje časopisu Ústav mezinárodních vztahů, samotný časopis závisí na širší obci čtenářů, přispěvatelů a oponentů. Vztah mezi časopisem na jedné straně a odbornou obcí či disciplínou na druhé straně se vyznačuje vzájemnou podmíněností. Na jedné straně je časopis naplňován myšlenkami, které disciplína vytváří, a na druhé straně disciplína, která – pokud se má rozvíjet – životně potřebuje fórum prezentace výsledků výzkumu a intelektuálních výměn. Budeme dělat vše proto, aby časopis Mezinárodní vztahy byl nadále a pokud možno ještě ve větší míře fórem českého oboru mezinárodních vztahů. Jaký je jeho stav? Jakým směrem může jít?

Důležitým definičním znakem tuzemské disciplíny je vztah k mezinárodní disciplíně. Otázka po možnostech českého oboru mezinárodních vztahů je součástí širšího problému postavení malého státu v interdependentním světě. Tato otázka má dvě roviny – rovinu praktickou a hlubší rovinu teoretickou. Z praktického hlediska můžeme na českou disciplínu mezinárodních vztahů hledět jako na intelektuální zázemí české zahraniční politiky. Rozvoj vědního oboru lze potom chápat jako příspěvek ke zkvalitňování zahraniční politiky státu. Tato praktická rovina je ovšem existenciálně podmíněna teoretickou rovinou. V teoretické rovině je disciplína autonomním systémem řešícím vlastní otázky, který se nevztahuje k zahraničněpolitické praxi státu, nýbrž k disciplíně mezinárodní. Poněvadž rozvoj v teoretické rovině je nutnou podmínkou rozvoje v praktické rovině, budeme se dále věnovat tomuto problému.

Ve vztahu české a mezinárodní disciplíny můžeme rozlišit několik modelů – šerpa, kolega a mistr. Z časového hlediska se mohou tyto modely vyskytovat současně, přičemž jeden převažuje.

Šerpovská fáze začíná v roce 1990, kdy v Československu dochází k obnovení či spíše znovuzaložení badatelského oboru mezinárodních vztahů. Hlavním úkolem v této fázi je seznámení se se stavem disciplíny v jejích nejvýznamnějších zahraničních centrech v USA a v západní Evropě. Jde o absorpci poznatků nejaktuálnějšího vývoje, o jejich

zprostředkování domácímu publiku a o jejich kriticky reflektované využívání při domácím výzkumu. Oproti předchozímu období, kdy domácí výzkum buď neexistoval, nebo byl zcela odříznut od světového vývoje, jde o „pokrok“ spočívající v tom, že se české mezinárodní vztahy etablojí na periferii mezinárodní disciplíny. Tato fáze stále ještě odpovídá současnému stavu věcí. Příspěvky českých badatelů k mezinárodní disciplíně jsou ojedinelé.

Pokud se týká zapojení do mezinárodní spolupráce, jde buď o spolupráci s institucemi, které jsou rovněž na periferii disciplíny, nebo o zapojení do prestižních projektů, kde naši badatelé působí jako „sběrači dat“ (*data providers*) v projektech zkoumajících střední a východní Evropu. V této roli se odborný příspěvek badatelů podobně jako u šerpů opírá o znalost domácího jazyka a prostředí, nikoli však o schopnost formulovat základní otázky výzkumu a cestu k jejich zodpovězení.

V modelu kolegy se domácí úroveň stává ve většině ohledů srovnatelnou s úrovní výzkumu mezinárodních vztahů v západní Evropě a v USA. Dochází k aktivnímu rozvíjení poznatků mezinárodní disciplíny. V této fázi domácí badatelé snadno naleznou uplatnění ve špičkových výzkumných centrech v zahraničí, podílejí se na koncipování zásadních mezinárodních výzkumných projektů, jejich články se pravidelně objevují v nejcitovanějších časopisech disciplíny a jsou svými zahraničními partnery vnímáni jako rovnoprávní kolegové. Ačkoli samotné zrovnoprávnění českého výzkumu s mezinárodním výzkumem není v současné perspektivě malým cílem, nemělo by být cílem konečným.

Česká disciplína by se měla pokusit o vlastní, originální přínos světovému výzkumu mezinárodních vztahů. Zatímco úspěšné završení fází šerpovské a kolegiální by při troše štěstí mělo být věcí přirozeného vývoje oboru, příchod mistrů, kteří ho přetvoří, nelze ani předpovídat, ani plánovat. Lze však vytvářet podmínky umožňující růst a působení budoucích mistrů. Základní otázka zní: „Co můžeme poskytnout světovému výzkumu mezinárodních vztahů?“ Zatímco šerpa bude cizinci užitečný coby průvodce po vlastní zemi a s kolegou lze konzultovat i ty nejsložitější otázky, které se v oboru řeší, mistr klade nové otázky a obor mění. Zdravá a dynamická disciplína, o níž nám jde, by měla mít své šerpy, kolegy i mistry.

I když je zřejmé, že zdatný šerpa je větším přínosem než rádoby mistr, nemělo by to znamenat odmítnutí pokusů o mistrovství, ale naopak jejich maximálně možnou kultivaci. Má však vůbec smysl o něčem takovém v České republice uvažovat? Nedaří se snad výzkumu mezinárodních vztahů nejlépe v bezprostřední blízkosti mocenských center?

Mistři mezinárodních vztahů skutečně v naprosté většině případů působili v blízkosti mocenských center své doby, ať už šlo o Athéňana Thúkydida, o Florentěana Machiavelliho, o Brity Angella a Carra či o řadu badatelů působící v USA ve druhé polovině 20. století. Američan Stanley Hoffmann dokonce vidí přímou souvislost mezi velmocenským postavením státu a úrovní výzkumu mezinárodních vztahů v tom, že menší státy světové dění příliš neovlivní, a proto se tamní badatelé raději věnují jiným oblastem, kde mají větší šanci něco změnit. Přesto v mezinárodní disciplíně existuje řada vlivných intelektuálních proudů, jejichž exponenti působili ve státech z hlediska mocenského periferiálních. Vzpomeňme např. Nora Galtunga, který v 60. letech patřil ke spoluzakladatelům výzkumu míru, či tzv. kodaňskou školu, která se řadí k nejvýznamnějším ideovým směrům současnosti.

A co Česká republika? V loňském roce byl vydán poslední sborník trilogie *Co daly naše země Evropě a lidstvu*. Tento pozoruhodný projekt se pokusil zmapovat některé oblasti, především vědy a kultury, v nichž myšlenky, koncepce či zkušenosti, které vznikly na našem území v rozsáhlém období od Velkomoravské říše až po dnešek, našly uplatnění za našimi hranicemi. Ukazuje se zde rozmanitost a síla impulzů, jimiž české země obohatily svět, sahajících od pravopisných pravidel přes vážnou hudbu až k polarografii. Je potěšitelné, že mezi zachycenými oblastmi nalezneme i některé disciplíny společenských věd, které byly v diskontinuitách středoevropského vývoje 20. století obzvláště zranitelné.

Pražský lingvistický kroužek na dlouhá desetiletí ovlivnil strukturalistické přístupy ve světové lingvistice a literární teorii, mezinárodního uznání se dočkaly také práce českých orientalistů.

Do oblasti mezinárodních vztahů jsme ve 20. století zatím přispívali většinou tím, že jsme se chtěli nechtě nacházeli poblíž zásadních historických událostí a že v několika málo krátkých světlých okamžicích svět pozorně naslouchal představám našich politiků. K hlubší teoretické reflexi mezinárodních vztahů zde patrně buď vůbec nedocházelo, nebo pravděpodobněji nebyla vytvořena tradice, která by onu reflexi uchovávala a dále rozvíjela. Právě identifikace tradice může napomoci k vypracovávání nových otázek disciplíny. Integrace domácí tradice do mezinárodní disciplíny je potom jednou z cest k dosažení mistrovství.

Nejde o cestu jedinou. Základem všech cest k mistrovství je silný domácí výzkum mezinárodních vztahů, vytvářející kreativní prostředí reflektujícím individualitám. Náš časopis bude napomáhat k vytvoření takového prostředí, chceme přispívat ke kultivování disciplíny při jejím přechodu z fáze šerpovské do fáze kolegiální s nadějí, že tím může napomáhat k objevování mistrů.

Petr Drulák
šéfredaktor